

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ АКТИВІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

© Курдиш Р.Ф., 2013

Узагальнено підходи до визначення сутності інвестиційно-інноваційного розвитку підприємств; досліджено особливості інвестиційно-інноваційного розвитку підприємств АПК; здійснено аналіз ринкового середовища підприємств молокопереробної галузі України та обґрунтовано пріоритетні напрямки інвестування їх інноваційного розвитку.

Ключові слова: інвестиційно-інноваційна діяльність, інноваційний процес, інвестиційна привабливість, інвестиційні ресурси, логістика, фінансовий лізинг.

R.F. Kurdysh

Vinnytsja National Agrarian University

INVESTMENT AND INNOVATIVE ASPECTS OF MILK PROCESSING ENTERPRISES ACTIVITIES

© Kurdysh R.F., 2013

The approaches for determining the essence of enterprises investment and innovative development are summarized; the peculiarities of investment and innovative development of agricultural production enterprises are researched; the analysis of the market environment for Ukrainian milking processing enterprises is done; the priority directions of investments of their innovation developments are investigated in the article.

Key words: investment and innovative activity, innovative process, investment attractiveness, investment resources, logistics, finance leases.

Постановка проблеми. Стан інноваційної діяльності в Україні більшістю експертів-науковців визначається як кризовий і такий, що не відповідає сучасному рівню інноваційних процесів у промислово розвинених країнах. Недостатні темпи інноваційної діяльності підприємств пояснюються нестачею коштів для впровадження нововведень, слабкою зацікавленістю виробників у впровадженні нових розробок, послабленням стимулів підвищення якості продукції та продуктивності праці, потребою у створенні нової ефективної структури управління науково-технічною сферою держави, що стало причиною кризових явищ на багатьох підприємствах, зокрема у молокопереробній галузі.

Актуальним завданням для молочної галузі є вибір пріоритетних напрямків інноваційної діяльності підприємств у сучасних умовах господарювання. Активізація використання інноваційного чинника безумовно призведе до підвищення конкурентоспроможності молокопереробних підприємств, що в умовах їх ринкової трансформації є дуже важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження особливостей інноваційно-інвестиційних процесів у молокопереробній галузі України зробили відомі українські вчені: П. Саблук, М. Болдуєв, Г. Мазур, Ю. Герасименко, М. Пархоμεць, В. Котков, С. Захарін, Т. Мостенська, В. Бойко, М. Ільчук, О. Козак, О. Бородіна, Т. Осташко, Л. Борщ та інші. Аналіз літературних джерел показав, що питання активізації інноваційно-інвестиційних процесів з урахуванням останніх змін ринку залишається маловивченим, також потребують подальшого дослідження питання пріоритетних напрямків інвестицій для забезпечення інноваційного розвитку молокопереробних підприємств.

Постановка цілей роботи. Дослідження теоретичних і методичних підходів активізації інвестиційно-інноваційної діяльності молокопереробних підприємств в умовах ринкових трансформацій зумовила постановку і вирішення таких цілей:

- поглибити дослідження теоретико-методологічних підходів до визначення сутності інвестиційно-інноваційного розвитку підприємств;
- дослідити особливостей інвестиційно-інноваційного розвитку підприємств АПК;
- здійснити аналіз ринкового середовища, яке формує умови реалізації інвестиційно-інноваційної політики розвитку підприємств молокопереробної галузі України;
- обґрунтувати пріоритетні напрямки інвестування інноваційного розвитку підприємств молокопереробної промисловості України.

Виклад основного матеріалу. Інвестиційна та інноваційна діяльності є найважливішою складовою будь-якого сільськогосподарського підприємства, орієнтованого на стратегічний успіх в умовах ринкових трансформацій. Отже, тісний взаємозв'язок інвестицій та інновацій на підприємстві дає нам змогу розглядати ці процеси, не відокремлюючи їх один від одного, оскільки вони являють собою самостійну сферу економічної діяльності підприємства, пов'язану з фінансуванням та управлінням процесами оновлення усіх його елементів функціонування.

У сільськогосподарському виробництві інвестиції насамперед спрямовуються: на заміну застарілого і зношеного обладнання; у впровадження нової технології і застосування сучасної техніки та обладнання; на розширення виробництва сільськогосподарської продукції; у розвиток нових видів виробництв.

Процес впровадження нововведення включає три основні стадії. Перша стадія складається з досліджень до першого виробничого освоєння техніки, технології або продукції. На другій стадії здійснюється розгортання випуску у масштабах, достатніх для задоволення конкретних потреб споживачів. Третя стадія включає виробництво і широке використання нововведення кінцевими споживачами. Сукупність цих стадій прийнято називати інноваційним процесом.

Основними джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності є: кошти Державного та місцевих бюджетів України та Автономної Республіки Крим; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб; інші джерела, не заборонені законодавством України.

Формування інвестицій в АПК здійснюється на економічній основі з урахуванням швидкості повернення вкладених коштів. А це можливо лише за умови збільшення виробництва високоякісної продукції та зниження її собівартості.

У ринкових умовах господарювання для підприємств аграрного сектору економіки України одним із головних чинників розвитку виробництва є залучення інвестиційних і інноваційних ресурсів. Загальний стан інвестиційно-інноваційної діяльності однієї з провідних галузей – АПК можна відслідкувати в динаміці (табл. 1).

Таблиця 1

Інвестиції в основний капітал, млн. грн

Показники	Роки					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Україна, усього	125254	188486	233081	151777	171092	238175
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	7309	9519	16890	9382	12231	18183
Темп росту, %	145,7	130,2	177,4	55,5	130,4	148,7

У 2011 р. суб'єктами господарювання за рахунок усіх джерел фінансування у сільське господарство, мисливство, лісове господарство вкладено 18,2 млрд. грн інвестицій в основний

капітал, що на 48,7 % більше, ніж у 2010 р. Питома вага інвестицій у зазначені види економічної діяльності становить 7,7 % від загальнодержавного обсягу інвестицій в основний капітал (у 2010 р. – 7,2 %). За рахунок коштів Державного бюджету освоєно 317 млн. грн, що становить 1,7 % інвестицій в основний капітал у цей вид діяльності. Варто зазначити, що вагому частку інвестицій у сільське господарство, мисливство, лісове господарство освоєно у рослинництві (71,0 %) [5, с. 204].

На наш погляд, інтенсифікація інноваційного розвитку підприємств АПК насамперед пов'язана з інвестиційною привабливістю України для закордонних інвесторів, оскільки існують переваги, пов'язані із промисловим і сільськогосподарським потенціалом, багатими та різноманітними природними ресурсами, вигідним географічним положенням та жорстким конкурентним середовищем у сфері АПК, що активізує пошук підприємствами АПК джерел і механізмів отримання інвестицій.

Проте наявність таких ресурсів не гарантує автоматичного посилення інноваційної діяльності. До того ж необхідно поліпшувати рівень сприйнятливості підприємств до інноваційного розвитку, посилювати їх зацікавленість в оновленні виробництва.

Враховуючи позитивну динаміку інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств АПК за останні 5 років, необхідно зауважити, що тільки у 2011 р. було досягнуте максимальне значення цього показника (рівень 2008 р.), а сумарні обсяги інвестицій в її інноваційний розвиток поки що не відповідають як потребам суспільства, так і потребам самої галузі. Причому це стосується і підприємств промисловості та інших підприємств різних форм власності та сфер діяльності. Для порівняння, згідно з даними інноваційних обстежень, серед держав – членів ЄС (статистика за 2008–2010 рр.) інноваційно активними є понад 70 % підприємств, що майже у 7 разів вище, ніж в Україні (лише 16,2 % підприємств України у 2011 р. займалися інноваційною діяльністю). Найбільша схильність до інновацій була в Німеччині (79,9 % від усіх підприємств), далі – Люксембург (64,7 %). Найнижчі показники – у Латвії (24,3 %) та Польщі (27,9 %) [6]. Зіставлення України з розвиненими європейськими країнами свідчить про незадовільно низький рівень інноваційної активності підприємств України.

Аналізуючи статистичні дані, можна зробити висновок, що багато підприємств в Україні поки що недостатньо уваги приділяють впровадженню інновацій, що свідчить про слабку інноваційну політику у їх менеджменті.

На жаль, ще й досі однією з найбільших проблем для розвитку інноваційної діяльності в Україні є непослідовна політика держави. Так, згідно з законом України “Про наукову та науково-технічну діяльність”, встановлена норма, щодо фінансування наукових досліджень в Україні на рівні 1,7 % ВВП. На практиці витрати з Державного бюджету на наукові дослідження становлять: у 2009 р. – 0,375 %, 2010 р. – 0,34 %, 2011 р. – лише 0,3 % ВВП [3]. Фактично інноваційна діяльність на підприємствах України відбувається переважно за рахунок внутрішніх ресурсів підприємств, а цих ресурсів для інноваційного розвитку підприємств недостатньо.

Провідне місце у харчовій промисловості України займає молокопереробна галузь. Рівень розвитку молокопереробної галузі має значний вплив на стан економіки держави. Тому значення молокопереробної промисловості для народного господарства потребує застосування нових науково-технічних рішень, спрямованих на створення сучасних наукомістких виробництв, які могли б не лише задовольнити внутрішній попит на її продукцію, а й виходити з нею на зовнішні ринки. Завдяки короткому періоду окупності вкладених інвестицій молокопереробна галузь потенційно є інвестиційно привабливою.

З метою пошуку напрямків підвищення ефективності інвестицій у підприємства молокопереробної галузі здійснено аналіз стану та розвитку цієї галузі (табл. 2).

Згідно з інформацією Державної служби статистики України у 2011 році [5] поголів'я корів й надалі скорочувалося: станом на 1 січня 2012 р. у господарствах усіх категорій утримувалося вже тільки 2,6 млн. корів, що на 3,9 % менше, ніж на 1 січня 2011 р. Господарствами населення утримувалося 76,1 % від загальної чисельності корів (на рівні показника на початок 2011 р.). У сільськогосподарських підприємствах порівняно з 1 січня 2011 р. відбулося скорочення чисельності корів майже на 1 %, а в господарствах населення – на 2,1 %. Зазначені тенденції є наслідком

падіння попиту на молочну продукцію на внутрішньому ринку, що пов'язано зі зниженням платоспроможності населення; зменшення обсягу експорту, що пов'язано з низькою конкурентоспроможністю вітчизняної молочної продукції, виготовленої з низькоякісної сировини [5, с. 173–177].

Таблиця 2

Динаміка основних економічних показників молочної галузі на продовольчому ринку України

	2009	2010	2011	Абсолютне відхилення		Темп росту (спаду), %	
				2010	2011	2010/2009	2011/2010
Кількість підприємств з виробництва молочної продукції	235	205	200	-30	-5	-12,8	-2,4
Поголів'я корів (тис. гол):							
– господарства усіх категорій	2856	2737	2631	-106	-106	-3,7	-3,9
– сільськогосподарські підприємства	605	589	584	-16	-5	-2,6	-0,8
– господарства населення	2132	2042	1999	-90	-43	-4,2	-2,1
Виробництво молока за категоріями господарств (тис. т):							
– господарства усіх категорій	11609	11249	11086	-362	-163	-3,1	-1,4
– сільськогосподарські підприємства	2236	2216	2244	-20	28	-0,9	1,3
– господарства населення	9374	9032	8800	-342	-232	-3,6	-2,6
Виробництво (тис. т):							
– вершкового масла	74,7	79,5	76,7	4,8	-2,8	6,4	-3,5
– кисломолочної продукції	492	479	474	-13	-5	-2,6	-1,04
– вершків	15,7	19,03	31,4	3,3	12,37	21	65
Виробництво молока на одну особу за рік (кг)	252	245	243	-7	-2	-2,8	-0,8
Споживання молока і молочних продуктів на одну особу за рік (у перерахунку на молоко), кг	212	206	205	-6	-1	-2,8	-0,5

Завдяки скороченню поголів'я молочної худоби скорочувались і загальні обсяги виробництва молочної сировини у 2011 р. до 11086 тис. тонн, тобто 98,6 % від надосного за попередній рік в усіх категоріях господарств, крім сільськогосподарських підприємств, де спостерігалось зростання цього показника на 1,3 %. Зауважимо, що ця позитивна зміна не дуже вплинула на загальний обсяг, оскільки частка молока, виробленого сільськогосподарськими підприємствами, становить лише 20 % (див. табл. 2).

Статистичні дані свідчать про низку загрозливих тенденцій в Україні щодо виробництва сировини (молока). Зокрема скорочення поголів'я корів призвело до зменшення виробництва молока, що, своєю чергою, знизило конкуренцію між виробниками сировини та негативно вплинуло на якість продукції. Деякі молокопереробники, постійно відчуваючи нестачу сировини, розширювали застосування специфічних технологій, які передбачають використання так званих молокозамінних компонентів. Так само, як і в попередні кілька років, дефіцит сировини зумовлював прості молокопереробних підприємств, а то й повне їх закриття. Та й кількість реально діючих молокопереробних підприємств скоротилася, за оцінками експертів, приблизно до 200, хоча для звітування у 2012 р. їх зареєстровано 289.

Водночас, підкреслюють молочники, поліпшити якість української молокопродукції можна забезпечивши належні умови транспортування молокосировини від господарств населення до переробників. В умовах великої кількості постачальників сировини з метою зменшення ризиків у процесі збору та транспортування молока, інвестиції повинні здійснюватися у логістику та в закупівлю спеціальних машин для перевезення молока.

В Україні на сьогоднішній день на ринку молочної сировини фактичними монополістами впродовж 2000–2011 рр. виступають невеликі господарства та приватні подвір'я. При цьому пропорція між категоріями виробників сировини, сільгоспідприємствами та “присадибниками” залишилася майже такою самою, як і в попередні роки, тобто приблизно 20 на 80 %. Така тенденція свідчить про кризу в молочному тваринництві та створює проблеми для розвитку молочної галузі, оскільки виникає питання забезпечення переробних підприємств якісною сировинною. Забезпечити необхідну якість виробленого молока сьогодні можуть лише сільськогосподарські підприємства, у яких здійснюється механічне доїння, очищення та охолодження молока. Тут є й певні позитивні моменти – створена Українська молочна компанія – вузькоспеціалізоване високотехнологічне підприємство з виробництва молока зі статусом племінного репродуктора. Компанія набула цінного досвіду в спорудженні молочних ферм. У виробництві молока застосовуються найпередовіші технології.

Ситуація на сировинному ринку мала безпосередній вплив на переробну промисловість. Так, у 2011 р. виробництво кисломолочних продуктів зменшилось порівняно з попереднім роком на 1,04 %, масла вершкового – на 3,5 %, до того ж виробництво вершків збільшено на 65 %. Як наслідок, фонд споживання молока становив 3,5 млн. т, або 206 кг на одну особу (див. табл. 2).

На основі проведеного соціологічного опитування Центром “Соціальний моніторинг” [2], проведеного у листопаді 2011 р. серед керівників підприємств виробників молочної продукції, 85 підприємств, тобто 60,7 % від загалу охоплених дослідженням, докладали зусиль для модернізації та покращення свого виробництва. Водночас на 29,3 % підприємств нічого не робилося для збільшення обсягів виробництва молока. Ще 10 % опитаних не дали змістовної відповіді – вони або вагалися, або не бажали відповідати на запитання.

Основними напрямками вдосконалення виробництва для збільшення надоїв стали: для 43 підприємств (56 %) покращення та зміна кормової бази, для 17 % – селекція, заміна або ремонт стада, 15 % – будівництво або ремонт ферм, придбання обладнання, 4 % – лікування або вітамінізація [2, с. 6].

Серед причин, через які не були здійснені кроки, спрямовані на збільшення виробництва молока, респонденти називали брак коштів (причина №1 за кількістю згадок), збитковість ведення цього напрямку діяльності, відсутність матеріальних ресурсів (приміщення, площі, складів тощо), персоналу та загальна відсутність перспектив розвитку цього напрямку господарювання.

Дані Державної служби статистики свідчать про поступове фізичне та моральне старіння основних засобів у переробній промисловості. Так, ступінь зношення основних засобів у 2008 р. становив 57,3 %, у 2009 р. – 64,9 %, у 2010 р. – 66,8 % [5, с. 93].

Молочна промисловість України забезпечена новою технікою приблизно на 40 %. Це зумовлено фактично повною відсутністю в Україні підприємств, які б випускали сучасне обладнання та устаткування для молочної промисловості. Капітальні інвестиції повинні бути спрямовані на формування нової технології виробництва, яке забезпечується відповідним обладнанням. Таке обладнання повинно мати інноваційні характеристики, бути ресурсощадним, забезпечувати максимальний контроль за якістю.

В умовах значної зношеності обладнання на більшості молокопереробних підприємств для реалізації інноваційних програм необхідно використовувати дешевші інвестиційні ресурси. Одним з дієвих заходів у цьому напрямку може бути використання фінансового лізингу. Це допоможе підприємствам вирішити багато проблем: оновити матеріально-технічну базу, не вилучаючи з обігу велику суму грошових коштів, яка необхідна на придбання такого устаткування. Можливим є лізинг високотехнологічних ліній з переробки молока.

Основними напрямками технологічних інновацій в молокопереробній промисловості мають бути: застосування низки менш енергомістких і маловідходних технологій; низькотемпературна обробка з метою збереження корисних властивостей молока; нанотехнології [3].

Аналіз статистичної інформації дає змогу зробити висновок про те, що сьогодні галузь перебуває у стані стагнації: скорочення поголів'я корів та обсягів виробництва молока, зростання цін і зниження споживання молочних продуктів серед населення. Серед основних чинників, що стримують розвиток вітчизняного ринку молока та молочної продукції, потрібно виділити скорочення поголів'я корів, низьку якість молочної сировини, застарілі технології, невідповідність вітчизняних норм і вимог до якості молока європейським.

Висновки. Для активізації інноваційної діяльності молокопереробних підприємств необхідно створити рівень прийняттого інвестиційного середовища їх функціонування. Це стосується: банківського кредитування пільговими кредитами інноваційних проектів підприємств; звільнення від оподаткування вітчизняних і закордонних інвесторів та коштів, які направляються на реконструкцію і механічне переозброєння підприємств; запровадження різних форм фінансового лізингу тощо.

Одним з перспективних напрямків поліпшення ситуації у молочної галузі із сировинним забезпеченням є кооперація виробників молока. Тому для підвищення ефективності виробництва підприємств-виробників молока потрібно застосувати цей досвід у кожному регіоні.

Пріоритетні напрямки інвестування інноваційного розвитку підприємств молокопереробної промисловості України, на наш погляд, такі: закупівля нового обладнання для фермерських господарств; інвестицій у логістичні комплекси; зміцнення кормової бази та покращення структури стада за рахунок введення високопродуктивних порід.

Перспективи подальших досліджень. Обґрунтовані у науковому дослідженні аспекти інвестиційно-інноваційного розвитку молокопереробних підприємств будуть використані у подальших дослідженнях щодо розробки пріоритетних напрямків інвестування інноваційного розвитку підприємств молокопереробної промисловості України.

1. Бланк И. А. *Инвестиционный менеджмент: учеб. курс. – 2-е изд., перераб. и доп.* / И.А. Бланк. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2006. – 552 с. 2. *Виробники молочної продукції: стан та перспективи розвитку; оцінка системи державної підтримки виробників молочної продукції. Аналітичний звіт за результатами соціологічного опитування керівників підприємств виробників молочної продукції* // Центр “Соціальний моніторинг”, Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка, 27.11.2011. – 15 с. 3. *Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2011 році: Статистичний збірник.* – К.: ДП “Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України”, 2012. – 305 с. 4. *Рашиєвська Т.О. Перспективи створення нанотехнологій молочних продуктів функціонального призначення* / Т.О. Рашиєвська, А.І. Українець // *Молочна промисловість.* – 2008. – № 1. – С. 65–71. 5. *Статистичний щорічник України за 2011 рік* / Держкомстат України; за ред. О.Г. Осауленка. – К.: ТОВ “Август-трейд”, 2012. – 559 с. 6. *Innovation statistics. Official Eurostat website. Statistics Explained.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Innovation_statistic.